

CONCEPTUALIZAREA NOȚIUNII DE MIȘCARE ÎN LIMBILE ENGLEZĂ ȘI ROMÂNĂ

Cornelia CINCILEI, Oleseă BODEAN-VOZIAN

Universitatea de Stat din Moldova

One of the basic peculiarities of languages is different means employed to conceptualize the reality, each representing so-called specific "picture of the world". This fact could be noticed when comparing the manner of conceptualizing such a universal notion as motion. Therefore, the concept of motion could be represented in a scheme comprising the following elements: Source, Target, Path, Figure and Manner. The way these elements are encoded depends on the type of languages.

Talmy's typological approach, largely recognized by scientific community in recent times, makes difference between two types of motion encoding languages, having as basis linguistic form and semantic content. These two types of languages could be distinguished depending on which element of the scheme is encoded in the lexical meaning of the verb and which is left outside its root. Thus, some languages (including Romanian) encode the Path in the verb and leave the Manner of Motion to other elements, if necessary, while other languages focus on the Manner of Motion, lexicalizing it at the level of verb and leaving so-called satellite to point out the Path (English). Therefore, there are path-type and manner-type languages.

Key words: *translation, contrastive typology, motion verbs, manner, path, motion events*

Une des caractéristiques essentielles des langues est la façon différente par laquelle elles conceptualisent la réalité, chacune présentant une spécifique "image du monde". On peut le constater lorsqu'on compare la conceptualisation des notions si universelles comme le mouvement. Par conséquent, la notion de mouvement peut être représentée dans un système comportant les éléments suivants: Source, But, Chemin, Figure et Manière. La façon dont ces éléments sont encodés dépend des langues.

L'approche typologique de Talmy, largement reconnu par la communauté scientifique dernièrement, fait la différence entre deux types des langues, ayant comme base la forme linguistique et le contenu sémantique. Ces deux types de langues se distinguaient en dépendance de quel élément de la schéma est codé dans la signification lexicale du verbe et qui est laissé à l'extérieur de la racine du verbe. Ainsi, certaines langues (comme par exemple le roumain) codent le Chemin dans le verbe et laissent la Manière aux autres éléments, s'il est nécessaire, tandis que d'autres langues se concentrent sur la Manière du mouvement, en la lexicalisant au niveau du verbe et laissant le satellite indiquer sur le Chemin (anglais). Par suite, il y des langues nommées *manner-type* et *path-type*.

Mots-clés : *traduction, typologie contrastive, verbes de mouvement, manière, chemin, événements de mouvement*

Introducere

Mișcarea este percepută ca un element de bază al vieții și prin acest termen se subînțelege nu doar deplasarea unui corp în raport cu altele, dar și alte schimbări și tendințe care au loc la nivel de societate și mediu înconjurător. Faptul că mișcarea poate fi interpretată diferit, îi conferă posibilitatea de a fi una din categoriile de bază a unor astfel de științe precum fizica, filosofia sau lingvistica.

Rolul practic, simbolic și axiologic al mișcării în lumea modernă determină interesul pe care-l prezintă acest concept pentru lingvistică.

Domeniul semantic al conceptualizării mișcării constituie un subiect important de cercetare, pe motiv că permite studierea limbilor care au diferite trăsături gramaticale și structurale. În plus, în ultimii ani au apărut studii tipologice cu referire la semantica și sintaxa evenimentelor de mișcare, care oferă posibilitatea de a confrunta cercetările efectuate cu referire la o anumită limbă cu cele abordate de aceste studii. Totuși, cercetările contrastive pe bază de exemple din română și engleză nu sunt numeroase, fapt pentru care ne-am propus să ne axăm pe investigarea acestui subiect.

Actualmente, cercetările cu privire la evenimentele de mișcare reprezintă un domeniu productiv și bine fundamentat. La temelia teoretică a acestora stau studiile efectuate de L. Talmy și publicate între anii 1975, 1985 și 2000, precum și cele ale lui D. Slobin (1996, 2004 și 2009) și ale altor lingviști.

Verbele de mișcare desemnează un concept esențial al activității antropologice – mișcarea – care este un fenomen extraordinar al lumii. Prin verbele de mișcare se subînțeleg toate lexemele care denotă schimbarea unui obiect în raport cu un anumit punct de referință. Verbele care aparțin categoriei semantice a mișcării prezintă interes din perspectiva traducerii din limbile romanice spre limbile germanice și invers. De aceea am considerat oportun de a iniția un studiu care are ca scop elucidarea aspectelor esențiale legate de verbele de mișcare, cât și de a analiza strategiile utilizate de traducătorii textelor narative din engleză în română și a urmări gradul de fidelitate informațională și stilistică a textului-sursă în condiția diferențelor tipologice considerabile între cele două limbi.

Notă introductivă cu privire la evenimentele de mișcare. Verbele de mișcare

Mișcarea este un aspect esențial al activității umane; aceasta este omniprezentă în viața de zi cu zi, cât și în comunicarea noastră. Totuși este un lucru bine știut că limbile diferă după maniera în care acestea redau mișcarea.

Limbile codifică mișcarea în diferite modalități. Limbile precum engleza exprimă prin verbe modul de mișcare, în timp ce limbile precum spaniola sau româna lexicalizează în verbe parcursul mișcării. (Cifuentes 2)

Tipologia verbelor de mișcare este un fenomen complex, care implică sintaxa, semantica și lexicalizarea sensului. Verbele de mișcare sunt clasificate în două tipuri: verbele de parcurs (*path verbs*), care încorporează direcția mișcării și verbele de mod (*manner of motion verbs*), care codifică informația despre modalitatea sau maniera mișcării și nu oferă informații despre direcția mișcării decât în cazul în care sunt combinate cu sintagme ce descriu explicit direcția. (Eifring 4-10)

Un eveniment de mișcare este constituit dintr-un eveniment central și unul secundar. Evenimentul central este de fapt, deplasarea fizică a figurii de-a lungul unui anumit parcurs. Parcursul, la rândul său, este schema de bază a evenimentului de mișcare. Modul și cauza mișcării sunt evenimente secundare esențiale în cadrul unui eveniment de mișcare.

Astfel, evenimentele secundare joacă un rol de sprijin pentru evenimentul central. Componenta semantică a evenimentului de mișcare este lexicalizată în tema verbului de mișcare, iar, după cum se cunoaște, limbile diferă după modul în

care aceste componente ale evenimentului de mișcare sunt structurate. Diferențele apar în dependență dacă predomină exprimarea parcursului (schema de bază a evenimentului central) și mișcarea în tema verbului sau dacă codifică parcursul într-un satelit și exprimă mișcarea și modul în tema verbului (evenimentul secundar). De exemplu, verbul englez *to descend* este un verb în care sunt înglobate mișcarea și parcursul, iar verbul *to tiptoe* codifică modul mișcării și mișcarea. (Treis 11-18)

Termenul de „satelit” a fost definit de L. Talmy. Prin „satelit” se subînțelege un constituent gramatical care include prefixe verbale, complement rezultative, etc.

În diverse studii semantice efectuate cu referire la verbele de mișcare de către L. Talmy, B. Levin sau D. Slobin s-a constatat că există o diferență în modelul semantic al structurilor de lexicalizare, și anume la nivel de distribuție: elementele unei propoziții sunt structurate diferit. De fapt este vorba despre o schimbare a distribuției în structura evenimentului exprimat prin verbele de mișcare în limbile romanice și germanice. Astfel de verbe indică mișcarea, dar adițional – modul, parcursul, ținta și sursa.

În descrierea unei situații de mișcare L. Talmy face distincția dintre următoarele elemente de bază – *figura* /obiectul care se mișcă în raport cu un alt obiect denumit spațiul (terenul) / *parcursul* /itinerarul obiectului/ și *mișcarea* /care face referință la prezența mișcării ca atare în evenimentul de mișcare/. Adițional la aceste elemente, autorul adaugă un al patrulea aspect, care este *modul*. (57-149) De exemplu, în propoziția „Stiloul s-a rostogolit de pe masă”, verbul *s-a rostogolit* înglobează 2 elemente: mișcarea și modul.

În engleză, există o serie de verbe care includ modul (*to creep, to rush*), dar pe lângă acestea, un număr de verbe combină în sine mișcarea și parcursul, așa precum *to turn, to cross, to advance, etc.*

Limbile satelit vs Limbile parcurs

În continuare vom analiza dihotomia instituită de L. Talmy, care în studiile sale distinge două tipuri de limbi:

a) Limbile satelit sau limbile germanice, pe care le denumește *satellite-framed languages*

În acest caz, unul din sateliții verbului prezintă direcția sau parcursul. Deci, prin satelit înțelegem un element sau o particulă care indică direcția – *towards* sau *out*, de exemplu, în engleză. *Modul* mișcării este lexicalizat la nivel de verb, în timp ce direcția sau parcursul mișcării sunt explicate în altă parte, prin adăugarea unui satelit care ia forma unei prepoziții, adverb sau prefix.

b) Limbile parcurs sau limbile romanice, pe care le denumește *verb-framed languages*

În aceste limbi, verbul exprimă direcția și mișcarea – Alex a intrat în odaie alergând.

Pe lângă mișcare, verbul lexicalizează fie modul, fie parcursul. Aceste limbi au tendința de a exprima modul prin gerunziu, de exemplu.

Astfel, L. Talmy divizează evenimentul mișcării în 3 elemente de bază – mișcarea, parcursul și modul:

- a) Alex ran (MIȘCARE+MOD) into (DIRECȚIA) the room (ȚINTA)
- b) Alex a intrat (MIȘCARE+ DIRECȚIA) în odaie (ȚINTA) alergând (MOD)

Din exemplul de mai sus, se poate observa care sunt diferențele dintre aceste două limbi. În Engleză, verbul *ran* exprimă MIȘCAREA și MODUL și prepoziția *into* arată DIRECȚIA, în timp ce în română, gerunziul *alergând* desemnează MODUL. Astfel, verbul din Engleză încorporează modul, iar Româna inserează direcția în verbul de bază *a intrat*.

În Engleză, un număr de verbe includ informația despre parcurs, dar majoritatea dintre ele au fost împrumutate din Franceză sau alte limbi romanice: *enter, exit, descend*.

Există cazuri, când limbile de tip *verb-framed* (Româna, de exemplu) dispun de un număr de verbe care includ informații despre mod, așa precum *a alerga, a zbura*. Deci, ambele tipuri de limbi exprimă parcursul mișcării, doar că limbile romanice fac acest lucru la nivel de verb principal, iar limbile germanice – la nivel de satelit.

O distincție care poate fi trasată este faptul că limbile germanice permit o descriere mai detaliată a parcursului și aduc în prim plan mai multe specificări cu privire la mod, decât o fac limbile romanice. Pe de altă parte, limbile romanice descriu mai minuțios localizarea persoanelor și a obiectelor. (Eifring 15-19)

Aspecte legate de traducere

Pentru a putea compara modalitatea de codificare a evenimentelor de mișcare exprimate de diferite limbi, este esențial de a identifica și de a clasifica gama de concepte legate de acest domeniu.

Într-o operă literară, informația despre mișcarea protagoniștilor necesită specificarea parcursurilor și a localizării fizice, iar descrierile cu privire la stările interioare, spațiu, timp, etc. pot oferi detalii relevante cu privire la mișcare. (Slobin, 2004 : 219-257)

putem imagina că, în mod ideal, traducătorii au misiunea de a spori forța și intensitatea textului sursă. Sarcina majoră este de a percepe la cel mai înalt grad posibilitățile pe care le afișează o limbă, prin intermediul traducerilor care încearcă să adapteze la maximum limba țintă la limba sursă.

lucrarea sa, D. Slobin face referință la faptul că foarte des, atunci când două limbi sunt diferite din punct de vedere tipologic, procesul de traducere devine unul dificil din cauza gândirii diferite aplicate în timpul citirii sau scrierii. (*ibidem*: 115-129)

În baza unor studii realizate anterior, s-a demonstrat că în procesul traducerii din limbile romanice spre limbile germanice, se aplică diverse strategii de traducere. În majoritatea cazurilor, traducătorii tind să omită orice informații legate de modul mișcării, din cauza faptului că limbile de tip *verb-framed* posedă un vocabular mai puțin expresiv și mai redus ce se referă la modul mișcării. Uneori traducătorii substituie verbul care redă modul mișcării cu un verb ce exprimă parcursul. În ceea ce privește parcursul mișcării, se sugerează două tehnici diferite:

omiterea unor componente ale parcursului și în cazul în care informația despre parcurs este păstrată, se adaugă un nou verb de mișcare, care este de obicei, un verb care codifică parcursul. (Ibarretxe 154)

Bineînțeles, este posibil ca traducătorii să rămână fideli textului sursă, dar totul depinde de ponderea narativă pe care traducătorul decide să o confere fiecărei componente semantice. Sunt situații când traducătorii omit informația despre traseu/parcurs, de exemplu, deoarece aceasta nu este relevantă sau importantă pentru descrierea situației sau pur și simplu din cauza faptului că ea se subînțelege din context. În același timp, în alte circumstanțe, traducătorii păstrează toate componentele legate de traseu/parcurs, încercând să găsească o soluție pentru a depăși anumite probleme de natură lexicală sau morfosintactică specifică limbii, prin introducerea unui nou verb.

Concluzii

De regulă, verbele de mișcare înglobează în sensul lor parcursul (direcția mișcării), figura (agentul mișcării) și modul mișcării (maniera). Unii lingviști precum L. Talmy fac distincția dintre două tipuri de limbi care diferă după modul în care ele codifică sau lexicalizează aceste elemente. În limbi precum engleza verbele de mișcare codifică modul mișcării (de exemplu, *creep, stroll*) și utilizează în mod obligatoriu prepoziții sau particule care indică parcursul (*up/down, in/out*). Dimpotrivă, în limbi precum româna verbele de mișcare exprimă parcursul (*a intra, a coborî*), fiind utilizate locuțiuni adverbiale pentru a reda modul (*întră fugind*).

Aceste diferențe sunt importante pentru traducătorii care trebuie să țină cont de ele în mod special când limbile-sursă și -țintă țin de tipuri diferite, întrucât în procesul de traducere o parte a informației cu privire la *path* (parcurs) și *manner* (mod) poate fi pierdută sau, dimpotrivă, adăugată.

Prezentul articol este doar un studiu preliminar cu privire la conceptul de mișcare, verbele de mișcare și strategiile utilizate în traducere. Pentru a elucida în detalii aspectele enunțate anterior, acest studiu va fi extins și va lua forma unei teze de doctor.

Referințe bibliografice

- Cifuentes, P Ferez. *Motion in English and Spanish: A perspective from Cognitive Linguistics. Typology and Psycholinguistics*, Universidad de Murcia, 2008.
- Eifring, Halvor, Theil, Rolf. *Linguistics for Students of Asian and African Languages*, Chapter 4, 2005.
- Fialova, Kristina. *The Dissociation of a Change of Location and the Manner of its Execution*, Masaryk University, 2011
- Ibarretxe, Iraide. *What Translation Tells Us About Motion: A Contrastive Study of Typologically Different Languages*, IJES, vol. 3 (2).
- Slobin, I. Dan. "The many ways to search for a frog: Linguistic typology and the expression of motion events", Strömquist, Sven, Verhoeven I. Daryl (Eds.), *Relating events in narrative: Typological and contextual perspectives*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2004.

---. "Relating Narrative Events in Translation". D. Ravid & H. B. Shyldkrot (ed.), *Perspectives on Language and Language Development. Essays in honor of Ruth A. Berman*. Dordrecht: Kluwer, 2009.

Talmy, Lenord. "Lexicalization patterns: semantic structure in lexical forms", T. Shopen (ed.), *Language Typology and Syntactic Description 3* (pp. 57-149). Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

Treis, Yvonne, Mietzner, Angelika. *Encoding motion: Case studies from Africa*. In memory of Ursula Drolc. Special issue of Annual Publications in African Linguistics 5, 2008.